

Stanisław Tabaczyński
Członek rzecz. PAN

PROF. DR HAB. BOGDAN BALCER — CZŁOWIEK I BADACZ

Przed bez mała pół wiekiem, do Nakła nad Notecią, gdzie wraz z żoną Eleonorą prowadziliśmy pierwsze samodzielne, niełatwe badania na wczesnośredniowiecznym stanowisku wielowarstwowym, przyjechał rowerem młodzieniec, wysportowany i uroczy, pragnący wzbogacić swe, już wówczas niemałe, doświadczenia wykopaliskowe. Zgodnie z wyznawaną wówczas przez nas zasadą doświadczania młodych ludzi sytuacjami niełatwymi, Bogdan objął kierowanie odcinkiem najtrudniejszym, o mierzwowej głównie stratygrafii z licznymi pozostałościami konstrukcji drewnianych, na podgrodzium. Świetnie zachowane drewno w tym nad wyraz ekologicznym środowisku stanowiło niebagatelny problem techniczny. Cięcia piłą grubych belek, doskonale zachowanych, dawały efekty wręcz tartakowe. Balcer radził sobie ze wszystkimi problemami eksploracji doskonale, otrzymując od współpracowników zaszczytny tytuł „Mierzwa Balcer”.

Bogdan wniósł też do Nakła nad Notecią nowy powiew — młodości i sportu. Jak dalece było to uzasadnione, mogli empirycznie poświadczyć współbiednicy skromnych posiłków ekspedycyjnych. Apetyt Bogdana był imponujący, ale nigdy nie wychodził poza granice lojalności względem innych biesiadników.

Dla znających Bogdana Balcera osób godną podziwu i uznania cechą jest twórcze stosowanie odpowiednich metod w konkretnych poczynaniach badawczych, które — mimo zmieniającej się ciągle koniunktury — towarzyszą rozwojowi nauk historycznych i humanistycznych od wielu lat. Bogdan nie ulegał łatwo zmieniającym się modom, a jego praca porównywana bywa wśród znających go osób do głębokiej orki gleby, która w konsekwencji przynosi oczekiwane plony i poczucie satysfakcji. Bogdan doświadcza jej, przyjmując wyrazy uznania liczne grono młodych badaczy, którzy nawiązują do wyników i metod jego badań, kontynuują je i rozwijają, nie kryjąc źródeł swych inspiracji badawczych. A źródłem

tych badań był i jest nadal Bogdan Balcer — jego postawa badawcza, ale jest nim także jego stosunek do młodszych kolegów i do całego środowiska. Jest nim jego otwartość i życzliwość, z czego wszyscy, którzy go znają, a w szczególności piszący te słowa, ciągle korzysta. Kiedy, udając się do instytutu, niepokoi mnie jakiś trudny do rozwiązania problem, pierwsza moja myśl kieruje się zwykle ku Bogdanowi.

Drogi Profesorze, przeżywaliśmy wspólnie chwile miłe i beztrudne. Ale były też momenty mniej wesołe, w okresie kiedy przed Sądami bywało niespokojnie, a my, w podziemiach tychże Sądów spożywaliśmy wspólnie dary Boże. Staję się nostalgiczny, gdy wspominam ten okres naszych stołówkowych biesiad i dyskusji. Jakże skutecznie można było uciekać wówczas od trudnych, a niekiedy wręcz dramatycznych, problemów w kraju. Dzisiaj, Drogi Profesorze, jesteś niekwestionowanym autorytetem swej specjalności, pozostając jednak ciągle sobą, niezmiennie sympatycznym, życzliwym, zawsze pomocnym i przyjacielskim. Mając takich przyjaciół można zachować pewną równowagę i spokój ducha, kiedy codziennie dochodzą do nas wiadomości o kolejnych niegodziwościach, nadużyciach, aferach, których stałym czynnikiem jest towarzysząca im niezmiennie tradycyjna już społeczna bylejakość.

W początkowym okresie swej działalności naukowej Bogdan Balcer interesował się kulturą łużycką i Biskupinem stając się bliskim współpracownikiem prof. Zdzisława Rajewskiego, który odegrał istotną rolę w początkowym okresie jego pracy i któremu młody wówczas badacz zawdzięczał bardzo wiele. Przyjęty do Państwowego Muzeum Archeologicznego przez prof. Rajewskiego był przez lata jego bardzo bliskim współpracownikiem i oddanym giermkim — jak sam to podkreśla. W Biskupinie u jego boku zdobywał doświadczenia w zakresie badań terenowych, wyspecjalizował się też w archeologii podwodnej, nurkując nie tylko w wodach Jeziora Biskupińskiego, lecz także specjalizując się w badaniach tego typu na terenie Niemieckiej Republiki Demokratycznej, w Szwecji i w Republice Federalnej Niemiec. Biskupin będzie także — po długich latach badań nad neolitem — przedmiotem jego zainteresowań, twórczej pracy i publikacji.

Po latach pracy w PMA przeszedł, za obopólnym porozumieniem instytucji, do Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN (obecnie Instytut Archeologii i Etnologii PAN), który zapewniał młodemu badaczowi większe możliwości w zakresie pracy naukowej i warunków materialnych. W latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku prof. Stefan Krukowski skłonił Bogdana Balcera do zainteresowania się neolitem i, jako jego mistrz, przygotował do pracy nad krzemieniarstwem tego okresu, w wyniku czego powstała praca doktorska „Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkowatych. Eksploatacja, obróbka i rozprzestrzenienie”, obroniona w Instytucie i wydana w Ossolineum w 1975 roku. Praca ta spotkała się z ogromnym zainteresowaniem i wysoką oceną specjalistów. W roku 2002 Bogdan Balcer był honorowym gościem Sesji „Krzemień świeciechowski w pradziejach”, zorganizowanej przez PMA, co było wyrazem uznania środowiska dla jego naukowych osiągnięć.

Praca habilitacyjna Bogdana Balcera to książka „Wytwórczość narzędzi krzemiennych w neolicie ziem Polski”, wydana we Wrocławiu w 1983 roku (wersja angielska — 1988 rok).

Prof. Janusz Krzysztof Kozłowski podkreśla solidny warsztat badawczy Autora oraz starannie opracowane monografie przemysłów kamiennych czołowych stanowisk eneolitycznych w Polsce, takich jak np. Pietrowice Wielkie, Zawichost, Zawarża. Prof. Romuald Schild bardzo wysoko ocenia znaczenie tej pracy dla pogłębienia podstaw taksonomii narzędzi krzemiennych. Autor wykazuje w tej pracy mianowicie, iż jednostki taksonomiczne oparte na materiale krzemiennym mają parametry czasowo-przestrzenne odmienne niż układy taksonomiczne budowane w oparciu o klasyfikację typologiczną i kulturową wytworów ceramicznych. Recenzent uważa to za duże, niespodziewane i oryginalne osiągnięcie Bogdana Balcera, który wprowadzając materiał krzemienny do taksonomii neolitu, opartej dotąd na formach i technologii wytworów ceramicznych, przyczynił się, obok innych wybitnych specjalistów, do lepszego poznania młodszej epoki kamienia na naszych ziemiach. Prof. Schild uważa tę pracę za pionierską i za jedno z głównych osiągnięć Autora. Stąd też manifestowane wielokrotnie wielkie uznanie osiągnięć naukowych Bogdana Balcera, zwłaszcza przez młodszą generację badaczy tej epoki.

W roku 2002 Bogdan Balcer publikuje książkę „Ćmielów – Krzemionki – Świeciechów. Związki osady neolitycznej z kopalniami krzemienia”. Jest to — zgodnym zdaniem recenzentów — opracowanie unikalne, oparte na ogromnym zbiorze zabytków krzemiennych, obejmujące problematykę pozyskiwania surowca, jego przetwórstwa, wykorzystywania narzędzi krzemiennych na terenie osady oraz eksportu nadwyżek, w pełnym kontekście uwarunkowań kulturowych oraz społeczno-gospodarczych. Zaproponowana przez Autora modelowa rekonstrukcja roli osady na Gawrońcu stanowi ważne osiągnięcie w zakresie problematyki gospodarki surowcami krzemiennymi neolitu i — jak sugeruje prof. Romuald Schild — ma zapewnione stałe miejsce wśród wybitnych, klasycznych dzieł dotyczących krzemieniarstwa neolitycznego. Praca spotkała się z ogromnym zainteresowaniem i najwyższą oceną recenzentów w osobach: prof. prof. Janusza Krzysztofa Kozłowskiego, Romualda Schilda oraz Włodzimierza Wojciechowskiego, wybitnych specjalistów w zakresie omawianej problematyki. W dniu 3 listopada 2003 roku, uchwałą Sesji Plenarnej Wydziału I Nauk Społecznych PAN, książka została wyróżniona Nagrodą im. Erazma Majewskiego w dziedzinie archeologii.

Powyższa charakterystyka osiągnięć naukowych Bogdana Balcera obejmuje tylko wybraną część owoców jego wieloletniej, intensywnej, benedyktyńskiej wręcz pracy twórczej, którą kontynuuje z nie mniejszą niż przed laty intensywnością angażując się nadal z całą energią w kształtowanie młodziej generacji badaczy.

Bibliografia prac Bogdana Balcera

1959

- Zbiorowy grób ciałopalny w miejscowości Zbytki na terenie Wielkiej Warszawy. *Wiadomości Archeologiczne* 26, 402–405.

1960

- Odkrywajmy i chrońmy podwodne wykopaliska. *Wiadomości Wędkarskie* 7 [133].
- Odkrywajmy i chrońmy podwodne wykopaliska. *Gospodarka Rybna* 4, 1–3.

1961

- Materiały kloszowe z województwa kieleckiego w zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. *Wiadomości Archeologiczne* 27, 261–266.
- Tymczasowe sprawozdanie z prac wykopaliskowych 1959 r. na st. 4 w Biskupinie, pow. Żnin. *Sprawozdania Archeologiczne* 13, 51–56.
- W związku z obchodami Millenium. O najdawniejszym rybołówstwie. *Gospodarka Rybna* 1 [124], 1–3.

1962

- Siekiera czworościenna z Warszawy-Żoliborza. *Z otchłani wieków* 28, 161–162.
- (współautor: J. Dąbrowski) Komunikat o pracach wykopaliskowych prowadzonych w 1959 r. na st. 4 w Biskupinie, pow. Żnin. *Wiadomości Archeologiczne* 28, 282–284.
- Popielnica twarzowa z Lublewa, pow. Łęborg. *Wiadomości Archeologiczne* 28, 393–394.

1963

- Wyniki prac wykopaliskowych 1959 r. na stanowisku 4 w Biskupinie, pow. Żnin. *Wiadomości Archeologiczne* 29, 331–351.
- Osada kultury amfor kulistych na stanowisku 1 w Mierzanowicach, pow. Opatów. *Materiały Starożytne* 9, 99–142.

1964

- Archeologiczne badania podwodne w jeziorze Ober Ueckersee (Wkra Górna) w NRD. *Z otchłani wieków* 30, 124–128.
- O rozwoju archeologicznych badań podwodnych. *Biuletyn Informacyjny Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków* 51/52, 121–126.
- Cmentarzysko halsztacko-lateńskie w Warszawie-Zbytkach w świetle badań ratowniczych w latach 1958 i 1960. *Materiały Starożytne* 10, 105–120.
- Materiały kultury trzcinieckiej i lużyckiej z cmentarzyska w Myśliborzu, pow. Opoczno z badań 1938 r. *Wiadomości Archeologiczne* 30, 45–58.

— Sprawozdanie z badań na stanowiskach 3, 5, 7 [Grunwald, pow. Ostróda]. *Rocznik Olsztyński* 4, 273–290.

— Sprawozdanie z badań na stanowisku 16 (Ulnowo, pow. Ostróda). *Rocznik Olsztyński* 4, 311–316.

1965

— Sprawozdanie z prac wykopaliskowych prowadzonych w latach 1962–1964 na stanowisku Pieczyska [Zbrza Wielka] w Zawichoście-Podgórzu, pow. Sandomierz. *Wiadomości Archeologiczne* 31, 246–248.

1966

— Wrażenia z pobytu na wykopaliskach w Wisby na Gotlandii [Szwecja]. *Z otchłani wieków* 32, 203–208.

1967

— Stanowisko Pieczyska [Zbrza Wielka] w Zawichoście-Podgórzu, pow. Sandomierz w świetle pierwszych wykopalisk. *Wiadomości Archeologiczne* 32, 290–375.

— Odkrycie szkieletu ludzkiego w jamie 16, w obrębie osady kultury pucharów lejkowatych w Zawichoście, pow. Sandomierz. *Rocznik Muzeum świętokrzyskiego* 4, 29–33.

1969

— Cmentarzysko wczesnośredniowieczne w Białej-Parcelach, pow. Płock. *Wiadomości Archeologiczne* 34, 463–465.

— Cmentarzysko w Białej-Parcelach. *Z otchłani wieków* 30, 84–185.

— Byłem pomocnikiem mistrza. *Z otchłani wieków* 35, 12–17.

— Ucz się kolego. *Z otchłani wieków* 35, 73–75.

— Prastary skarb. *Tygodnik Polski. Le Semaine Polonaise*. Paris 49(633) XII, 12–13.

— Najstarsze górnictwo i jego związki ze współczesnością. *Wiadomości Górnicze* 12, 405–409.

— „Prastary skarb” film o kopalni prehistorycznej w Krzemionkach Opatowskich. *Wiadomości Archeologiczne* 34, 475–476.

1970

— W sprawie klasyfikacji materiałów krzemionych, *Wiadomości Archeologiczne* 35, 147–163.

— (współautorzy: J. Kowalczyk, Z. Krzak) Krzemionki, pow. Opatów. *Informator Archeologiczny. Badania 1969 r.* Warszawa, 45–46.

1971

— O stanie i potrzebach w zakresie badań krzemieniarstwa neolitu i wczesnej epoki brązu. *Wiadomości Archeologiczne* 36, 51–70.

- Rezerwat archeologiczny w Krzemionkach, pow. Opatów, *Biuletyn Komisji Opieki nad Zabytkami* 12, 20–23.
- Kopalnia krzemienia w Świeciechowie-Lasku, pow. Kraśnik w świetle badań 1967 r. *Wiadomości Archeologiczne* 36, 71–132.
- Badania krzemieniarstwa kultury pucharów lejkowatych w Małopolsce. w: J.K. Kozłowski (red.) *Z badań nad krzemieniarstwem neolitycznym i eneolitycznym*. Kraków-Nowa Huta, 25–61.
- Krzemionki, pow. Opatów. *Informator Archeologiczny. Badania 1970 r.* Warszawa, 27–28.

1972

- (współautor: R.H. Biggerstaff) Znaleźisko żuchwy ludzkiej w jamie kultury pucharów lejkowatych na stanowisku Pieczyska w Zawichoście, pow. Sandomierz. *Wiadomości Archeologiczne* 37, 90–95.

1973

- Górnictwo i rękodzieła w epoce kamienia. w: *Z dziejów rzemiosła w Kieleczyźnie. Materiały z sesji w dn. 11–12.12.1969*. Kielce, 119–121.

1974

- Na odsiecz starożytnym kopalniom krzemienia. *Ochrona Zabytków* 2 [105], XXVIII, 142–144.

1975

- *Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkowatych. Eksploatacja, obróbka i rozprzestrzenienie*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.

1976

- Position and Stratigraphy of Flint Deposits, Development of Exploitation and Importance of the Świeciechow Flint in Prehistory. *Acta Archaeologica Carpatica* 16, 179–199.
- Ein Beitrag zur Feuersteinbearbeitung in der Kugelamphorenkultur. *Zeitschrift für Archäologie* 10, 13–15.
- Bemerkungen zur Feuersteinbearbeitung in der Kugelamphorenkultur in Polen. *Archaeologia Polona* 15, 195–209.

1977

- Z badań nad krzemieniarstwem neolitycznym w dorzeczu górnej Odry. *Przegląd Archeologiczny* 25, 5–51.
- Osada kultury mierzanowickiej na stanowisku 1 w Mierzanowicach, woj. tarnobrzeskie, *Wiadomości Archeologiczne* 42, 175–212.

— W związku z recenzją J. Kopacza mojej pracy pt. „Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkowatych. Eksploatacja obróbka i rozprzestrzenienie” w „Sprawozdaniach Archeologicznych”, t. 29, 1977. *Sprawozdania Archeologiczne* 29, 292–294.

— (rec.) Twórca piramid: homo economicus. Uwagi na temat książki J. Lipińskiej i W. Koziańskiego pt. „Cywilizacja miedzi i kamienia”, Warszawa 1977. *Z otchłani wieków* 43, 210–212.

1978

— (współautor: R. Schild) A jednak sierpy! *Z otchłani wieków* 44/1, 44–49.

— (współautor: R. Schild) Sierpem i głowę można uciąć... *Z otchłani wieków* 44/2, 145–147.

— (rec.) A. Dzieduszycka-Machnikowa, J. Lech (red.), Neolityczne zespoły pracowniane z kopalni krzemienia w Śląsku. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976. *Sprawozdania Archeologiczne* 30, 305–308.

— (współautor: K. Kowalski) Z badań nad krzemieniem pasiastym w pradziejach, *Wiadomości Archeologiczne* 43, 127–145.

1980

— A Study of Socio-economic Aspect of Neolithic Flint Working on the Example of Funnel Beaker Culture. W: R. Schild (red.), *Unconventional Archeology*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 87–107.

— (współautor: R. Schild) Traces of Wear and Stone Tool Function: Do they really mean what they show? In R. Schild (red.) *Unconventional Archeology*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 109–116.

— Materiały krzemienne. W: J. Bukowska-Gedigowa, *Osady neolityczne w Pietrowicach Wielkich pod Raciborzem*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 159–193 i tabela.

— Zu den Problemen der Verbreitung der Feuersteine von Świeciechów und Krzemionki. w: G. Weisgerber (red.), *5000 Jahre Feuersteinbergbau. Die Suche nach dem Stahl der Steinzeit*. Bochum, 310–317. Wydanie 2 w 1981, wydanie 3 w 1999 r.

— Pl 12 Świeciechów–Lasek, Wojw. Tarnobrzeg. W: G. Weisgerber (red.) *5000 Jahre Feuersteinbergbau. Die Suche nach dem Stahl der Steinzeit*. Bochum, 606–611.

1981

— Wyniki badań nad krzemieniarstwem kultury pucharów lejkowatych na ziemiach Polski. W: T. Wiślański (red.), *Kultura pucharów lejkowatych w Polsce*. Poznań, 59–79.

— Związki między kulturą pucharów lejkowatych a kulturą trypolską na podstawie materiałów krzemiennych. W: T. Wiślański (red.), *Kultura pucharów lejkowatych w Polsce*. Poznań, 81–91.

— Ökonomische Aspekte der Feuersteinbearbeitung in der Trichterbecherkultur. *Jahreschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte* 63, 143–148.

1983

- *Wytwórczość narzędzi krzemienych w neolicie ziem Polski*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- Z badań nad rozwojem krzemieniarstwa neolitycznego na Pomorzu. W: T. Malinowski (red.) *Problemy epoki kamienia na Pomorzu*. Słupsk, 205–216.

1985

- Ślady przemysłu krakowskiego kultury ceramiki wstęgowej rytej na Pomorzu Zachodnim. *Archeologia Polski* 30, 17–39.
- Bez zapartego tchu. *Z otchłani wieków* 3–4, 220–222.

1986

- From studies of Neolithic Flint Industry Development in Pomerania. W: J.K. Kozłowski, S.K. Kozłowski (red.) *Problems of the Stone Age in Pomerania (= Archaeologia Interregionalis)*. Warszawa, 219–231.
- Zagadnienie neolityzacji ziem Polski w świetle badań przemysłów krzemienych związanych z kulturami ceramicznymi. *Archeologia Polski* 31, 95–124.
- Propozycje zmian w klasyfikacji przemysłowej neolitu ziem Polski. *Archeologia Polski* 31, 341–349.

1987

- (współautor: T. Malinowski) Półwytwór neolitycznej siekiery krzemiennej z Gąbina, woj. Słupskie. *Słupskie Prace Humanistyczne* 7a, 3–9.
- Die Feuersteinindustrien der Fruhneolithischen „Keramik“-Kulturen in der Polnischen Tiefebene. W: J.K. Kozłowski, S.K. Kozłowski (red.), *Chipped Stone Industries of the early Farming Cultures in Europe (= Archaeologia Interregionalis)*. Warszawa, 331–350.

1988

- The Neolithic Flint Industries in the Vistula and Odra Basins. *Przegląd Archeologiczny* 35, 49–100.

1989

- Z badań nad budownictwem w kulturze pucharów lejkowatych. Podziemia osady na wzgórzu Gawroniec w Ćmielowie, woj. Tarnobrzskie. *Archeologia Polski* 34, 265–367.

1990

- Archaologische Kultur und Feuersteinindustrie im Lichte der Erforschungen über das Neolithikum polnischen Boden. *Godišnjak* 28, 125–142.
- Do dyskusji nad krzemieniarstwem neolitycznym i neolityzacją ziem Polski. *Archeologia Polski* 35, 311–322.

— W związku z referatami dra L. Czerniaka i dr. L. Domańskiej. W: A. Cofta-Broniewska (red.), *Kultura amfor kulistych w rejonie Kujaw. Materiały z konferencji w Inowrocławiu*. Poznań, 417–419.

— W związku z referatami mgr. P. Olszewskiego i dr J. Budziszewskiego. W: A. Cofta-Broniewska (red.) *Kultura amfor kulistych w rejonie Kujaw. Materiały z konferencji w Inowrocławiu*. Poznań, 420–421.

— W nawiązaniu do wypowiedzi doc. J. Lecha w dyskusji. W: A. Cofta-Broniewska (red.) *Kultura amfor kulistych w rejonie Kujaw. Materiały z konferencji w Inowrocławiu*. Poznań, 426–427.

1991

— Z badań przemysłu mierzanowickiego na Roztoczu. W: J. Gurba (red.), *Schylek neolitu i wczesna epoka brązu w Polsce środkowowschodniej. Materiały z konferencji (= Lubelskie Materiały Archeologiczne 6)*. Lublin, 341–349.

1992

— O wpływie Profesora Stefana Krukowskiego na rozwój problematyki badawczej neolitu i wczesnej epoki brązu. W: J. Lech, J. Partyka (red.) *Prof. Stefan Krukowski (1890–1982). Działalność archeologiczna i jej znaczenie dla nauki polskiej*. Ojców, 201–215.

1993

— (rec.) Jan Jaskanis (red.) *Materiały krzemionkowskie. Studia nad gospodarką surowcami krzemionnymi w pradziejach, I (Materials from Krzemionki, Studies on the use of flint in prehistory, I)* Warszawa. *Archaeologia Polona* 31, 283–288.

1995

— The relationship between a settlement and flint mines. A preliminary study of the Eneolithic workshop assemblage from Ćmielów (Southern Poland). *Archaeologia Polona* 33, 209–221.

— Gawroniec settlement of the TRB in Ćmielów, Tarnobrzeg District. W: *Guide-Book of Excursion 2 Northern Foothslopes of Holy Cross Mountain, VIIth International Flint Symposium Warszawa — Ostrowiec Świętokrzyski, 4–8 September 1995*. Warszawa, 41–43.

— (współautorzy: J. Libera, A. Zakościelna) Świeciechów-Lasek exploitation field in Świeciechów Poduchowny and Kopiec, Tarnobrzeg district. W: *Guide-Book of Excursion 2 Northern Foothslopes of Holy Cross Mountain, VIIth International Flint Symposium Warszawa — Ostrowiec Świętokrzyski, 4–8 September 1995*. Warszawa, 53–55.

— Rowerem do Biskupina. *Świat i Podróże* 9, 28–29.

1996

— Cel i wyniki badań w Krzemionkach w latach 1969–1970. W: *Z Badań nad Wykorzystaniem Krzemienia Pasiastego (= Studia nad gospodarką surowcami krzemionnymi w pradziejach 3)*. Warszawa, 167–193.

— Znaleźiska krzemienne i kamienne ze stanowiska Collegium Gostomianun w Sandomierzu. W: S. Tabaczyński (red.) *Sandomierz: badania 1969–1973, II. Wzgórze Collegium Gostomianum*, Warszawa, 88–94.

1997

— Z badań nad krzemieniarstwem w epokach metali. W: J. Lech, D. Piotrowska (red.), *Z badań nad krzemieniarstwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza, Materiały z Konferencji w Warszawie 20–22 października 1994*. Warszawa, 303–317.

1998

— Jubileusz 80-cio lecia Doc. Jana Kowalczyka. *Archeologia Polski* 43, III–VI.
— (rec.) Geneza krzemieniarstwa kultury pucharów lejkowatych według Lucyny Domańskiej. *Archeologia Polski* 43, 175–182.

2000

— Znaczenie badania ciężaru znalezisk krzemiennych. W: W. Borkowski (red.) *Metody badań archeologicznych stanowisk produkcyjnych — górnictwo krzemienia*. Warszawa, 297–306.

2002

— *Ćmielów–Krzemionki–Świeciechów. Związki osady neolitycznej z kopalniami krzemienia*. Warszawa.

— (współautorzy: J. Machnik, J. Sitek), *Z pradziejów Roztocza na ziemi zamojskiej*. Kraków.

— Materiały krzemienne z osady kultury pucharów lejkowatych w Zawarży. W: A. Kulczycka-Leciejewiczowa, *Zawarża. Osiedle neolityczne w południowopolskiej strefie lessowej*. Wrocław, 117–128.

— (rec.) Krzemieniarstwo wczesnobrązowe w opracowaniach Jerzego Kopacza i Jerzego Libery. *Archeologia Polski* 47, 355–368.

— Krzemień — kultura — przemysł. W: B. Matraszek, S. Sałaciński (red.), *Krzemień świeciechowski w pradziejach. Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji w Ryni 22–24 czerwca 2000 r.* (= *Studia na Gospodarkę Surowcami Krzemienymi w Pradziejach* 4). Warszawa, 13–27.

— Uwagi i próba posumowania sesji „Krzemień świeciechowski w pradziejach”. W: B. Matraszek, S. Sałaciński (red.), *Krzemień świeciechowski w pradziejach. Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji w Ryni 22–24 czerwca 2000 r.* (= *Studia na Gospodarkę Surowcami Krzemienymi w Pradziejach* 4). Warszawa, 307–315.

2005

— Zygmunt Krzak — Mój ulubiony bohater. *Z otchłani wieków* 59, 176–179.

— Badacze Biskupina po II wojnie światowej do lat 60. W: A. Grossman, W. Piotrowski (red.), *Badacze Biskupina*. Biskupin, 101–124.

2006

— W sprawie projektu budowy w Biskupinie „Parku Jurajskiego”. *Pałuki* (Żnin) R. XVI, 754, 6.

— Park w rezerwacie, czyli skok na kasę, *Gazeta Pomorska* (Bydgoszcz), R. LIX, 180, 7.

— Kamieniarstwo w kulturze pucharów lejkowatych w świetle badań materiałów z osady na stanowisku Gawroniec w Ćmielowie. pow. Ostrowiec Świętokrzyski. *Archeologia Polski* 51, 43–92.

— Moje spotkania z Magistrem, Docentem i Profesorem Waldemarem Chmielewskim. W: J. Lech, J. Partyka (red.) *Jura Ojcowska w Pradziejach i w Początkach Państwa Polskiego*. Ojców. 713–716.

w druku

— O Profesorze dr hab. Romualdzie Schildzie. W: *Konferencja krzemień czekoladowy w pradziejach. Materiały z konferencji (= Studia nad gospodarką surowcami krzemiennymi w pradziejach 6)*. Warszawa.

— O konferencji „Krzemień czekoladowy w pradziejach”. W: *Konferencja krzemień czekoladowy w pradziejach. Materiały z konferencji (= Studia nad gospodarką surowcami krzemiennymi w pradziejach 6)*. Warszawa.

— Legenda Biskupina w świetle wykopalisk na arach 86, 87 i 101, na stanowisku 4. W: Mogielnicka-Urban (red.), *Księga ku czci Profesora dr hab. Jana Dąbrowskiego*.

— Hypothetical Neolithic Houses from Ćmielów (Lesser Poland). W: Z, Sulgostowska (red.), *Księga poświęcona Profesorowi dr hab. Romualdowi Schildowi*.

– *Business Statistics for the World* (London: Wiley-Interscience, 2006).
– *Business Statistics for the World* (London: Wiley-Interscience, 2006).

2006

– *W sprawie projektu ustawy o zmianie ustawy o gospodarce nieruchomościami* (Dziennik Ustawy, 2006, nr 10, poz. 154).

– *W sprawie projektu ustawy o zmianie ustawy o gospodarce nieruchomościami* (Dziennik Ustawy, 2006, nr 10, poz. 154).

Wskazywanie

– *Wskazywanie* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006).

– *Wskazywanie* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006).

– *Wskazywanie* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006).

– *Wskazywanie* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006).

– *Wskazywanie* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006).

– *Wskazywanie* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006).

– *Wskazywanie* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006).

– *Wskazywanie* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006).

– *Wskazywanie* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006).